

Research Paper

Investigation of Factors Affecting Rural Households Life Quality in the Climates of East Azerbaijan Province

*R. Saei*¹

Received: 27 December, 2020 Accepted: 4 November, 2021

Abstract

Due to the importance of measuring the quality of life and the necessity of correct and efficient planning to implement necessity projects to improve and enhance the welfare of villagers, especially their deprived class, there is a basic need for extensive and in-depth studies in rural areas. Therefore, the present study was done, to investigate the factors affecting rural households' life quality in the climates of East Azerbaijan province. For this purpose, a questionnaire after validity test, in the form of face validity, and reliability test by Scout study method (with Cronbach's alpha coefficient from 0.80 to 0.96) from 384 heads of households by stratified random sampling method with proportional assignment, were completed. In this study, climate classification method of Amberje with climatic indices of rainfall, average maximum and minimum temperature in the warmest and coldest months of the year under the headings climates super-arid of cold, semi-arid super-cold to semi-arid temperate, Mediterranean of super-cold and cold, and semi-humid of ultra-cold was used. According to the results, the average quality of life of villagers was low compared to the average standard score, and had statistically significant difference from it. Of course, due to the suitability of the Mediterranean climate of super-cold and cold of this province for the production of agricultural products, we find increases in the yield and income of agricultural products. Therefore, villagers of this climate statistically with significant difference had more quality of life than the other regions of the province. In addition, this study was able to investigate 50 percent of the important factors that affected the quality of life of villagers in this province. As the results of regression showed that 50 percent from variations of the life quality variable of villagers with 5 factors: "agricultural revenues", "distance of village from suitable asphalt road", "number of educated people in the family", "education level of the head of family", and "level of progress in the use of industrial technologies and methods in agricultural productions", were explained when learning indirect effects on them. Informing about the necessary economic forecasts such as fluctuations in the price of cultivated agricultural products, implementation of construction road projects in the villages of this province, implementation of effective literacy projects and increasing educational facilities in all educational levels in the villages, revival of enterprises and cooperatives of the development of agricultural mechanization and the payment of long-term, low-interest and supervised loans to villagers, especially in unsuitable climates for agricultural productions were the recommendations of this study.

Keywords: Life Quality, Life Style, Human Development, Social Welfare, Rural Development.

1. Lecturer of Department of Agricultural Management, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. (Saei@iaut.ac.ir)
DOI: 10.30490/RVT.2021.353046.1311

روستا و توسعه

سال ۲۵، شماره ۱۰۰، زمستان ۱۴۰۱

مقاله پژوهشی

بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در اقلیم‌های استان آذربایجان شرقی

رحیم ساعی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳/۰۸/۱۴۰۰

تاریخ دریافت: ۰۷/۱۰/۱۳۹۹

چکیده

با توجه به اهمیت اندازه‌گیری کیفیت زندگی و ضرورت برنامه‌ریزی صحیح و کارآمد برای اجرای پروژه‌های لازم جهت بهبود و ارتقای سطح رفاه روستاییان به‌ویژه طبقه محروم آنان نیاز اساسی به مطالعات گسترده و عمیق در مناطق روستایی وجود دارد. از این‌رو، مطالعه حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در اقلیم‌های استان آذربایجان شرقی انجام گرفت. بدین‌منظور، پرسش‌نامه‌ای پس از آزمون روایی به‌صورت روایی صوری و آزمون پایایی به روش مطالعه پیشاهنگ (با ضریب آلفای کرونباخ از ۰/۸۰ تا ۰/۹۶) از ۳۸۴ سرپرست خانوار با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب، تکمیل شد. در این مطالعه از روش طبقه‌بندی اقلیمی آمبرژه با شاخص‌های اقلیم‌بندی میزان بارندگی، متوسط حداکثر و حداقل دما در گرم‌ترین و سردترین ماه‌های سال تحت عناوین اقلیم‌های فراخشک سرد، نیمه خشک فراسرد تا نیمه خشک معتدل، مدیترانه‌ای فراسرد و سرد و نیمه مرطوب فراسرد استفاده شد. بر اساس نتایج، میانگین کیفیت زندگی روستاییان در مقایسه با متوسط نمره استاندارد پایین بوده و از نظر آماری نیز تفاوت معنی‌داری با آن داشت. اقلیم مدیترانه‌ای فراسرد و سرد استان برای تولید محصولات کشاورزی مناسب بوده که موجب افزایش عملکرد و به تبع آن، افزایش درآمد حاصل از محصولات کشاورزی شده است. از این‌رو، کیفیت زندگی

(Saei@iaut.ac.ir)

۱- مربی گروه مدیریت کشاورزی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

DOI: 10.30490/RVT.2021.353046.1311

بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی.....

روستاییان این اقلیم بالا بوده و تفاوت آماری معنی‌داری نسبت به سایر مناطق استان داشت. همچنین، این مطالعه توانست ۵۰ درصد از عوامل مهمی که بر کیفیت زندگی روستاییان این استان مؤثر بودند را بررسی نماید. همان‌طور که نتایج رگرسیون نشان داد ۵۰ درصد از تغییرات متغیر کیفیت زندگی روستاییان با پنج عامل "درآمدهای کشاورزی"، "فاصله روستا از جاده آسفالت مناسب"، "تعداد افراد تحصیل کرده در خانواده"، "سطح تحصیلات سرپرست خانواده" و "میزان پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی"، تبیین شدند که تأثیر غیرمستقیمی نیز بر آن داشتند. اطلاع‌رسانی از پیش‌بینی‌های اقتصادی لازم مثل نوسانات قیمت محصولات زیرکشت، اجرای طرح‌های جاده‌سازی در روستاهای این استان، اجرای طرح‌های مؤثر سوادآموزی و افزایش امکانات آموزشی در تمامی مقاطع تحصیلی در روستاها، احیای بنگاه‌ها و تعاونی‌های توسعه مکانیزاسیون کشاورزی و پرداخت وام‌های بلندمدت کم‌بهره و نظارت‌شده برای روستاییان به‌ویژه در اقلیم‌های غیرمناسب برای تولیدات کشاورزی از پیشنهاد‌های این مطالعه بودند.

کلیدواژه‌ها: کیفیت زندگی، سبک زندگی، توسعه انسانی، رفاه اجتماعی، توسعه روستایی.

مقدمه

مطالعات کیفیت زندگی در سال‌های اخیر به‌طور عمده بر ماهیت شهری تمرکز داشته و بحث بر روی کیفیت زندگی شهری در میان پژوهش‌های تجربی رواج یافته است (Sasanpour and Rezaei, 2019). اما با توجه به نقش روستاها در فرآیندهای توسعه در مقیاس‌های محلی تا بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی آن مناطق مثل فقر و بیکاری، باید توجه جدی به توسعه روستایی و تقدم آن بر توسعه شهری شود (Pourtaheri et al., 2011). این موضوع در ایران که کشاورزی آن بر پایه موجودیت روستا بنا نهاده شده، پراهمیت‌تر است؛ لذا به‌منظور جلوگیری از مهاجرت روستاییان توجه به آسایش و رفاه روستاییان از ضرورت زیادی برخوردار است و از آنجایی که حد آسایش و رفاه افراد با حداکثر شاخص‌های کیفیت زندگی حاصل می‌شود (Khaje-shahkoochi and Minaee, 2014) به نقل از (Zamani and Farahmand, 2013)، بنابراین کیفیت زندگی روستایی نیز باید در اولویت مطالعات کیفیت زندگی قرار بگیرد. اینکه کیفیت زندگی را چگونه تعریف می‌کنند، خود بستگی به این دارد که مردم در کجا زندگی می‌کنند، چه کاری می‌کنند و چه منشأ نژادی و فرهنگی دارند (Khaje-shahkoochi and Minaee, 2014) به نقل از (Mokhtari and Nazari, 2010). برنامه‌ریزان از کیفیت زندگی به‌عنوان معیاری برای سنجش میزان برخورداری یک جامعه از همه نعمت‌های زندگی یاد می‌کنند. کیفیت زندگی شامل شرایط بهتر زندگی است که در آن سلامتی، ایمنی، راحتی، آرامش، نشاط، خلاقیت و زیبایی پدیدار می‌شود (Ardestani et al., 2021).

به نقل از (Pourtaheri et al., 2011). چون مصادیق کیفیت زندگی در روستاها، اغلب پایین تر است و از جمله آن، عدم برخورداری از حداقل شرایط زندگی، مانند عدم دسترسی به آب بهداشتی و سالم در روستاها است (Soroush Mehr et al., 2018; Hammer and Spears, 2016). همچنین بر اساس اطلاعات بانک جهانی، شیوع سوءتغذیه در ایران از ۴/۸ درصد در سال ۱۳۷۹ پس از افزایش و نوسانات زیادی به ۴/۹ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است که افزایش این شاخص نشان دهنده بدتر شدن وضعیت سوءتغذیه در ایران است (World Bank, 2019) و نیز بررسی‌های انجام گرفته به منظور شناسایی علل ایجاد مشکل تغذیه در کشور، نشان داده است که بخش اعظم مبتلایان به مشکلات تغذیه‌ای در ایران، در روستاها زندگی می‌کنند (Aazami et al., 2018). در مجموع، وجود این عوامل اثرات منفی قابل توجهی در میزان کیفیت زندگی افراد می‌گذارد (Joshi, 2020). از این رو، با توجه به پایین بودن کیفیت زندگی در روستاها ضرورت توجه به مسائل اساسی در زندگی روستایی مبرهن است. به بیانی دیگر توجه به پایداری توسعه روستایی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه که هنوز نقش حیاتی در ابعاد مختلف کل جامعه به‌ویژه ارتباط مستقیم با منابع طبیعی و محیط زیست و بهره‌برداری از آن دارند، بر هیچ کس پوشیده نیست (Murid Sadat et al., 2017).

امروزه توافقی عمومی در میان محققان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در خصوص نیاز به مطالعه کیفیت زندگی وجود دارد (Rezvani et al., 2009). به طوری که بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه شده و به‌عنوان شاخص پیشرفت یک اجتماع در نظر گرفته می‌شود (Harirchi et al., 2009). مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به شناسایی نواحی مسئله‌دار، علل نارضایتی مردم، اولویت‌های مردم در زندگی، تأثیر فاکتورهای اجتماعی جمعیتی بر کیفیت زندگی، پایش و ارزیابی کارایی سیاست و استراتژی‌های کیفیت زندگی کمک کند (Rezvani et al., 2009).

یکی از انواع مهم کیفیت زندگی، کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی است که ناظر بر وضعیت کلی ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی-کالبدی و زیست‌محیطی است که به‌عنوان یک ملاک سنجش از برآورده شدن نیازهای مادی و غیرمادی خانواده‌های روستایی مدنظر است. به عبارتی به‌عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی، روانی و مادی جامعه روستایی در نظر گرفته می‌شود که چگونگی شرایط و وضعیت عینی خانواده‌ها و روستاها را بیان می‌کند و در صورت عدم رفع این نیازها متعاقباً تبعات زیادی خواهد داشت (Pal and Kumar, 2005).

رشد شهرنشینی در دوره اخیر با چنان سرعتی افزایش یافته که بسیاری از فرصت‌ها را برای ارتقای کیفیت زندگی روستاییان به شدت محدود کرده است. به طوری که بسیاری از مناطق روستایی ایران، هنوز با وضعیت مطلوب فاصله زیادی دارند (Shahrokhi Sardo et al., 2015). نواحی روستایی با شروع روند شهرنشینی در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، بخش عمده‌ای از جمعیت خود را به نفع شهرهای کوچک و بزرگ از دست داده‌اند (Rezvani and Farhadi, 2010) و ایران نیز از این قضیه مستثنا نیست. ایران در عصر حاضر با پدیده مهاجرت داخلی روبروست که می‌تواند بافت کلان‌شهرها را تغییر داده و بخشی از نقاط کشور را خالی از سکنه کند که تبعات زیادی به دنبال خواهد داشت. مقوله بیکاری، ریزگردها، مشکلات زیست‌محیطی، ناهنجاری‌های بهداشتی، رفاهی و مشکلات حمل‌ونقل سبب شده تا رشد فزاینده مهاجرت از مناطق روستایی به شهری اتفاق بیفتد. اما باید توجه داشت این چالش‌ها هم به شرایط کلان اقتصادی وابسته‌اند و هم به چارچوب سازمانی و نهادی موجود در نواحی روستایی مربوط می‌شوند. عواملی مانند مقیاس کوچک و تراکم اندک جمعیت سکونتگاه‌های روستایی، کاهش اشتغال و درآمد در بخش کشاورزی، فاصله زیاد از مراکز شهری، انزوای جغرافیایی، ضعف راه‌های ارتباطی و نبود سامانه حمل‌ونقل مناسب و کارآمد، اجرای سیاست‌های لازم برای بهبود کیفیت زندگی روستایی را پیچیده‌تر می‌کند (Bukonya et al., 2003).

مسئله اگر پدیده مهاجرت روستا به شهر در ایران به خوبی مدیریت نشود، می‌تواند تبدیل به چالش اساسی در توسعه پایدار، عزم فقرزدایی و تمرکززدایی شود که اصولاً مشکلاتی را به دنبال خواهد داشت. نتایج بررسی آمار مربوط به شهر و روستانشینی در کشور حاکی از آن است که درصد روستانشینی در کشور طی سال‌های اخیر کاهش پیدا کرده به طوری که بر طبق آمار، تعداد کل جمعیت کشور در سال ۱۳۶۵ حدود ۴۹۴۴۵۰۱۰ نفر بوده که از این تعداد ۵۴/۳ درصد شهرنشین و ۴۵/۷ درصد روستانشین بوده‌اند. با رشد متوسط سالانه ۱/۶ درصد، تعداد کل جمعیت کشور به ۷۹۹۲۶۲۷۰ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است و رشد جمعیت در مناطق شهری کشور ۲/۷ درصد و در مناطق روستایی ۰/۳- درصد برآورد شده است. طی این دوره زمانی، نسبت شهرنشینی به ۷۴ درصد و روستانشینی به ۲۶ درصد تغییر یافته است (Statistical Center of Iran, 2019) که به طور قطع تفاوت کیفیت زندگی روستا و شهر و یا به عبارتی پایین بودن کیفیت زندگی روستایی یکی از دلایل عمده این مهاجرت‌ها بوده است.

به همین ترتیب در استان آذربایجان شرقی نیز افزایش جمعیت و رشد شهرنشینی دو پدیده‌ای هستند که به طور متقابل بر یکدیگر اثرگذار هستند و ترکیب و توزیع جمعیت را نیز تحت تأثیر قرار داده‌اند. بررسی مطالعات جمعیتی استان در سطح شهری و روستایی، نشان‌دهنده برتری قابل توجه

جمعیت‌پذیری و رشد جمعیت در مناطق شهری در مقابل مناطق روستایی است. نسبت جمعیت شهرنشینی استان از ۵۵/۵ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۶۱/۴۸ درصد در سال ۱۳۷۵ ارتقا یافته است. این رقم در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به ترتیب به ۶۶/۶۷ درصد و ۶۹/۲۵ درصد افزایش یافته است. نسبت جمعیت ساکن در نواحی شهری در سال ۱۳۹۵ به میزان ۷۱/۸۶ درصد افزایش یافته است (Statistical Center of Iran, 2019). شاید بتوان گفت این تغییر و تحولات سریع جمعیت و افزایش سریع شهرنشینی فقط به مفهوم اسکان جمعیت در شهرها است، نه فرآیند طبیعی توسعه شهرنشینی. بنابراین به نظر می‌رسد بخش عمده‌ای از تحولات جمعیت در شهرهای استان حاکی از عدم کارآمدی نظام روستایی و ناکارایی تولید باشد که به نوعی ریشه در عدم کیفیت زندگی استاندارد جمعی در روستاها دارد، به طوری که مباحث مربوط به حاشیه‌نشینی و فقر در شهرها فقط گوشه‌ای کوچک از بازتاب‌های اجتماعی جریان مهاجرت هستند. از این رو، پایین بودن وضعیت کیفیت زندگی خانوارهای روستایی و به تبع آن، مهاجرت روستاییان به سمت شهرهای بزرگ، ایجاد حاشیه‌ها، فقر و کاهش نیروی فعال کشاورزی، مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی و محیطی را هم در نواحی روستایی و هم در شهرها به دنبال داشته است (Noroozi and Hayati, 2015).

در زمان حاضر اتفاق نظر چندانی در زمینه مفهوم کیفیت زندگی وجود ندارد ولی توافق ادراکی در بین متخصصان به چشم می‌خورد که بر مبنای آن، کیفیت زندگی را مشتمل بر ابعاد مثبت و مفهومی چندبعدی می‌دانند. آنچه که در این ادراک، مسلم به نظر می‌رسد، این است که بر اساس مدل غالب در مطالعات پیشین، کیفیت زندگی تحت دو سرفصل شاخص‌های عینی و ذهنی انجام می‌گیرد (Allen et al., 2002). در همین راستا، طبق پژوهش‌های اخیر، کیفیت زندگی بر دو روش‌شناسی عمده متمرکز است: نخست اینکه از شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی جهت تعیین میزان و چگونگی تأمین نیازهای انسانی استفاده می‌شود؛ و دوم اینکه سطح رضایتمندی انسان‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. با این همه، هر دو روش‌شناسی، دیدگاه خاص خود را داشته و استفاده از هر دیدگاه نیز با محدودیت‌هایی همراه است، زیرا کیفیت زندگی بسیار متأثر از زمان و مکان جغرافیایی است (Rezvani and Mansourian, 2008).

بسیاری از محققان برای ارزیابی کیفیت زندگی نیاز به هر دو دسته از شاخص‌های عینی و ذهنی را یادآور شده‌اند. شاخص‌های عینی براساس فراوانی یا کمیت مادی مانند میزان درآمد، اندازه‌گیری می‌شوند، درحالی‌که اندازه‌گیری شاخص‌های ذهنی بر اساس پاسخ‌های روانی مانند رضایت شغلی صورت می‌گیرد (Rezvani and Mansourian, 2008). در کل، شاخص‌های کیفیت زندگی باید به سیاست‌گذاران جهت توسعه و ارزیابی برنامه‌ها در همه سطوح فردی، خانوادگی، اجتماعی، در هریک از استان‌ها، کل کشور و در سطح بین‌المللی کمک کنند تا بر مبنای نظریه‌ای، مدل و برنامه

مناسی تدوین شوند و در جامعه در حال تغییر، انعطاف‌پذیری لازم را داشته باشند (Malkina-Pykh and Pykh, 2008).

شاخص کیفیت زندگی نخستین بار از سوی سازمانی به نام «تعریف مجدد پیشرفت» مطرح شد که هجده مؤلفه داشت و بهبود کیفیت زندگی را در قالب ارزش‌های پولی می‌سنجید. مهم‌ترین مؤلفه‌های این شاخص شامل زیرساخت‌های عمومی، آلودگی، توزیع درآمد و بیکاری است (Shahrokhi Sardo et al., 2015).

مطالعات نشان داده‌اند که نمی‌توان انتظار داشت تنها با تأمین نیازهای اقتصادی به بهبود کیفیت زندگی کمک کرد زیرا انسان موجودی چندوجهی و پیچیده است و با منطق اقتصادی، نمی‌توان بسیاری از رفتارهای او را تبیین کرد (Noroozi and Hayati, 2015). از این رو، شاخص‌های مورد ارزیابی کیفیت زندگی باید ترکیبی از این موارد بوده و باید به صورت جامع باشند.

انواع شاخص‌هایی که برای سنجش کیفیت زندگی به کار گرفته شده‌اند عبارتند از: الف) شاخص‌های اقتصادی: میانگین درآمد، گروه‌بندی شغلی، متوسط قیمت زمین، میانگین هزینه خانوار، و میانگین اجاره‌بها، ب) شاخص‌های کالبدی: درصد واحدهای مسکونی تک‌واحدی، مصالح، متوسط مساحت قطعات، ارتباطات، دسترسی به امکانات، تسهیلات شهری، و مسکن، ج) شاخص‌های اجتماعی: میانگین مدت اقامت، نحوه تصرف واحد مسکونی، مشارکت اجتماعی، امنیت، گذران اوقات فراغت، و تأمین نیازهای روزمره (Faraji Mullaei, 2010).

جهت بررسی کیفیت زندگی مردم آمریکا یازده قلمرو خاص را در گزارشی مورد توجه قرار دادند که عبارتند از: ازدواج، زندگی خانوادگی، بهداشت، همسایگی، دوستی، شغل، مکان زندگی، مسکن، معیار زندگی، پس‌انداز و آموزش‌های حرفه‌ای. سپس به تدوین مدلی با استفاده از این عوامل پرداختند که در ابراز رضایت شخصی از هریک از این قلمروها و نیز انتخاب شیوه تعیین رضایت‌مندی شخص در زندگی، مؤثر بوده است (Safaei, 2016).

با توجه به مرور ادبیات پژوهش، بیشتر شاخص‌های مورد استفاده در پژوهش‌ها از نظر عملکرد و یکپارچگی در ارزیابی کیفیت زندگی ناقص هستند و هیچ مطالعه مشابهی، کیفیت زندگی را با تلفیق شاخص‌های ذهنی و عینی (جدول ۱) در اقلیم‌های مناطق روستایی استان آذربایجان شرقی ارزیابی و مقایسه نکرده است. از این رو، می‌توان گفت کیفیت زندگی روستاییان را باید با تلفیق شاخص‌های ذهنی و عینی سنجید که بتوانند دسترسی و استفاده از آب آشامیدنی، غذا و تغذیه، مالکیت (مسکن، زمین کشاورزی، دام، کالاهای بادوام)، روشنایی و سوخت، شبکه جمع‌آوری و بهداشتی فاضلاب و زباله، سلامت، امنیت، استخدام و اشتغال، آموزش‌های حرفه‌ای، اطلاعات و ارتباطات، مشارکت، آزادی، تفریح و اوقات فراغت و سطح رضایت افراد از موارد فوق را اندازه‌گیری کند که در این مطالعه به‌عنوان مبنای سنجش کیفیت زندگی روستاییان قرار گرفت.

جدول ۱. شاخص‌های اندازه‌گیری کیفیت زندگی

عنوان شاخص	پژوهشگران	مؤلفه‌ها و متغیرهای شاخص	محدودیت شاخص
شاخص ساختاری کیفیت زندگی	(Pacione, 2003)	طبق ساده‌ترین شاخص ساختاری کیفیت زندگی، به‌طور کلی کیفیت زندگی مجموعه وزنی از سطح رضایت در حوزه‌ها و جنبه‌های مختلف زندگی است.	صرف استفاده از ابعاد ذهنی کیفیت زندگی
شاخص‌سازی عناصر اساسی کیفیت زندگی	(Kemp et al., 2003)	در این شاخص، سلامتی و نشاط دو بعد اصلی کیفیت زندگی در نظر گرفته شده است. این شاخص ترکیبی از ابعاد قابل اندازه‌گیری، مکانی، فیزیکی و اجتماعی محیط و درک صحیح آنها است.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی
شاخص اجزای کیفیت زندگی	(Khaje-shahkoochi and Minaee, 2014)	در این شاخص پنج مؤلفه در نظر گرفته شده است: کیفیت محیط زندگی، کیفیت بهداشت، کیفیت درآمد و اشتغال، کیفیت مشارکت اجتماعی و کیفیت اوقات فراغت برای کیفیت زندگی.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی
چگونه می‌توان شاخص‌های کیفیت زندگی و مدیریت کیفیت زندگی را در اقتصادی مبتنی بر دانش به کار گرفت؟	(Amelia, 2017)	جنبه‌های اجتماعی و انسانی کیفیت زندگی.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی
ماهیت کیفیت زندگی، شاخصی مفهومی برای ارزیابی اطلاعات: ماهیت کیفیت زندگی	(Alborz, 2017)	بهبودی بنیادی: ایمنی و بقا، بهزیستی روانی-اجتماعی: عشق و تعلق، وضعیت: عزت، خودمختاری: خودسازی واقعی. این شاخص بر اساس سلسله مراتب مازلو ساخته شده است.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی
اصلاح سبک زندگی در جهت بهبود کیفیت زندگی و تأثیرات آن بر بار مسئولیت پزشکی: توسعه نظریه جدید پرستاری	(Bayoumi, 2018)	رابطه بین سبک زندگی و کیفیت زندگی.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی
شاخص SOLA: رویکردی مبتنی بر نظریه به کیفیت اجتماعی و پایداری اجتماعی	(Pieper et al., 2019)	به جنبه اجتماعی کیفیت زندگی توجه دارد.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی
شاخص‌سازی نابرابری‌های منطقه‌ای برای متعادل کردن کیفیت زندگی و تخصیص بودجه عمومی: رویکرد نظری نمودار	(Gupta, 2015)	تجزیه و تحلیل اختلافات منطقه‌ای با مطالعه و شاخص‌سازی داده‌های هند از نظر نمودار توسعه منطقه، برجسته کردن روش تخصیص بودجه توسعه برای به حداقل رساندن عدم تعادل منطقه‌ای.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی
پیش‌بینی کیفیت زندگی مرتبط با سلامت: آزمایش شاخص مبتنی بر استفاده از شاخص‌سازی معادلات ساختاری	(Ashing-Giwa and Lim, 2008)	در این شاخص، سلامتی، وضعیت سلامت عمومی، بهزیستی عاطفی، رضایت از مراقبت‌های بهداشتی و نشاط عامل اجتماعی-بوم شناختی از ابعاد اصلی کیفیت زندگی محسوب می‌شوند.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی
ساختار عاملی و سازگاری درونی نسخه اسپانیایی خانواده از کیفیت زندگی	(García-Grau et al., 2018)	رابطه شخصیت دموگرافیک، روابط خانوادگی، دسترسی به اطلاعات و خدمات، عملکرد کودک و وضعیت کلی زندگی با کیفیت زندگی.	صرف استفاده از ابعاد عینی کیفیت زندگی

ماخذ: Ardestani et al., 2021

در این راستا، گروهی از مطالعات به تحلیل عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان پرداخته و عوامل مختلف را مورد بررسی قرار داده‌اند که به طور خلاصه در زیر آورده شده است. نتایج مطالعه‌ای نشان داد که کیفیت زندگی تحت تأثیر عواملی مانند سن و میزان تحصیلات سرپرست خانوار، وضعیت درآمد خانوار، تعداد اعضای تحصیل کرده در خانواده قرار می‌گیرد (Cynthia and Pamela, 2003). همچنین مطالعه‌ای دیگر در کشور پرتغال نشان داد که شرایط و موقعیت اجتماعی-اقتصادی افراد در میزان کیفیت زندگی تأثیر زیادی دارد (Henriques et al., 2020).

نتایج پژوهشی با استفاده از شاخص‌های ذهنی ارزیابی کیفیت زندگی در تایوان نشان داد که سن و میزان تحصیلات سرپرست خانوار و درآمدهای حاصل از کشاورزی، کیفیت زندگی خانوار را تحت تأثیر قرار می‌دهد. علاوه بر آن، تعلقات محلی (سابقه سکونت در روستا) نیز بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی دارند (lee, 2008).

نتایج پژوهشی نشان داد که گسترش مکانیزاسیون کشاورزی، تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بر کیفیت زندگی و سودآوری کشاورزان دارد. تقویت و توسعه مکانیزاسیون در بخش کشاورزی در نتیجه افزایش مواد غذایی می‌تواند به افزایش دسترسی گروه‌های محروم به مواد غذایی و در کیفیت زندگی آنان بسیار مؤثر باشد (Sepahvand et al., 2014). همچنین محدودیت امکانات حرفه‌ای (دسترسی به عوامل پایه تولید و نهاده‌ها، اعتبارات و قدرت خرید آنها)، درآمد پایین (Nazari et al., 2017)، تردد زیاد در روستاها (فاصله زیاد روستا از جاده آسفالت)، می‌تواند باعث کاهش کیفیت زندگی شود (Grgic et al., 2010). نتیجه بررسی مطالعه‌ای نشان داد که افراد محروم نسبت به افراد عادی به طور معنی‌داری در تمام سنجش‌های کیفیت زندگی از میانگین امتیاز کمتری برخوردارند (Cubbin et al., 2011).

برخی از پژوهشگران کیفیت زندگی را تحت تأثیر درک افراد از فرهنگ و نظام‌های ارزشی در موقعیت‌های زندگی خود می‌دانند. همچنین این پژوهشگران نشان دادند که عوامل اجتماعی-جمعیتی، تبعیض اجتماعی و عدم حمایت فرد از طرف خانواده، به‌خاطر احساس منفی که در افراد ایجاد می‌کند باعث کاهش کیفیت زندگی آنان شده است (Ardestani et al., 2021) به نقل از Xie et al., 2019). پژوهشگران دیگری نیز نشان دادند که کیفیت زندگی، تحت تأثیر سرمایه اجتماعی و محیط اقتصادی اجتماعی قرار دارد. آنها همچنین نشان دادند که نابرابری‌های اجتماعی در کیفیت زندگی مؤثر هستند (Ardestani et al., 2021) به نقل از (Ward et al., 2020).

نظر به اینکه روستاهای آذربایجان شرقی با $\frac{3}{8}$ میلیون نفر جمعیت، بیش از ۲۷۰۰ روستا دارد و ساکنین این روستاها معادل ۲۷ درصد جمعیت استان است (Statistical Center of Iran, 2016) و همچنین سهم استان از GDP کشور $\frac{3}{5}$ درصد بوده؛ درحالی که سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی استان $\frac{4}{6}$ درصد کل کشور است و علاوه بر آن سهم بخش کشاورزی در ایجاد اشتغال استان و کشور به ترتیب $\frac{19}{8}$ و $\frac{18}{5}$ درصد و سهم صادرات محصولات کشاورزی از صادرات استان $\frac{12}{5}$ درصد و سهم صادرات محصولات کشاورزی آذربایجان شرقی از کشور $\frac{4}{5}$ درصد است. اما در کنار این رخدادهای خوب در بحث کشاورزی و تولید، نتایج مطالعات نشان می‌دهد که رتبه کیفیت زندگی روستایی استان آذربایجان شرقی در میان کل استان‌های کشور، ۲۱ بوده (Soroush Mehr et al., 2018) که با توجه به جایگاه این استان در تولیدات کشاورزی و اهمیت آن در بحث تولید و امنیت غذایی، این رتبه عملاً غیرقابل انتظار است، به طوری که هرگونه تغییر منفی در وضعیت آن می‌تواند آسیب‌های جدی به کشاورزی کشور وارد سازد؛ پس حفظ و ارتقای کیفیت زندگی روستایی در این استان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از طرف دیگر استان آذربایجان شرقی با دارا بودن ۶۹۲۷۱۶ هکتار از اراضی زراعی کشور رتبه ۴، اما به لحاظ توزیع میزان تولید با تولید ۲۲۴۰۱۹۵ تن محصول زراعی رتبه ۱۵ کشور را دارد. همچنین به لحاظ محصولات باغی با دارا بودن ۴ درصد از توزیع سطح باغات کشور رتبه ۵ را دارد اما به لحاظ میزان تولید با سهم $\frac{4}{7}$ درصد از کل تولید رتبه ۶ را در بین سایر استان‌ها دارد که نشان می‌دهد هم افزایش بهره‌وری و هم افزایش تولید در واحد سطح جهت استفاده حداکثری از پتانسیل کشاورزی در این استان امکان‌پذیر است. اما تمام این موارد زمانی میسر خواهد شد که جامعه روستایی پابرجا باشد. به عبارت دیگر کیفیت زندگی در این روستاها باید به اندازه‌ای باشد که مردم روستا با ماندگاری در روستا و حفظ جامعه آن امکان توسعه روستا و کشاورزی را به وجود آورند (Soroush Mehr et al., 2018). در نهایت با توجه به این مطالب، انجام مطالعه در زمینه کیفیت زندگی روستایی و شناسایی عوامل مؤثر بر آن می‌تواند یکی از ضرورت‌های مطالعاتی در این استان باشد. بررسی پژوهش‌های نظری، نظرات پژوهشگران و مطالعات میدانی نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌ها از نظر عملکرد و یکپارچگی در ارزیابی کیفیت زندگی ناقص هستند. بنابراین، با توجه به شاخص‌ها و متغیرهای اصلی حاصل از ادبیات و پژوهش‌های قبلی، چارچوب مفهومی این پژوهش (شکل ۱) را می‌توان در شش عامل کلی (اقتصادی، حرفه‌ای، اجتماعی، عمران و آبادانی، فرهنگی و شخصیتی) طبقه‌بندی و تحلیل کرد. شاخص مورد استفاده در پژوهش حاضر با شناسایی و تلفیق ابعاد ذهنی و عینی کیفیت زندگی اندازه‌گیری شد. با توجه به مرور

بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی.....

ادبیات پژوهش، هیچ مطالعه مشابهی، کیفیت زندگی را با تلفیق شاخص‌های ذهنی و عینی در اقلیم‌های مناطق روستایی استان آذربایجان شرقی ارزیابی و مقایسه نکرده است. مطالعه حاضر با استفاده از تلفیق شاخص‌های ذهنی و عینی کیفیت زندگی روستایی به هدف بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در اقلیم‌های استان آذربایجان شرقی پرداخته است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

روش‌شناسی تحقیق

در این مطالعه از روش پژوهش پیمایشی استفاده شد. این پژوهش از نظر نوع، کاربردی و از نظر نظارت و کنترل، میدانی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی و تحلیلی به شمار می‌آید. جامعه آماری این مطالعه روستاهای استان آذربایجان شرقی است. این استان دارای ۲۱ شهرستان، ۴۴ بخش، ۱۴۴ دهستان، ۲۷۱۲ روستا و ۲۴۴۸۴۰ خانوار است (Statistical Center of Iran, 2019). در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده شد که در مرحله اول برای تعیین حجم نمونه و گردآوری اطلاعات، از شش اقلیم در استان آذربایجان شرقی (با استفاده از روش آمبرژه^۳) به‌عنوان طبقه‌های آماری، دو اقلیم که جمعیت ساکنان روستایی در آن خیلی ناچیز بودند

۳- یکی از روش‌های معتبر برای تعیین وضعیت اقلیم یک منطقه، استفاده از اقلیم‌نمای آمبرژه است. مهم‌ترین فاکتورهای تعیین اقلیم یک منطقه در این روش، میزان بارندگی سالانه، متوسط حداکثر دما در گرم‌ترین ماه سال و متوسط حداقل دما در سردترین ماه‌های سال است. در این روش، اقلیم هر منطقه بر روی شکل نمای آمبرژه با قرار دادن ضریب اقلیمی آمبرژه بر روی محور عمودی و متوسط حداقل‌های دما در سردترین ماه‌های سال بر روی محور افقی، مشخص می‌شود.

(اقلیم مرطوب فراسرد و اقلیم خیلی مرطوب فراسرد) حذف شدند و از بین چهار اقلیم باقی مانده (اقلیم فراخشک سرد، اقلیم نیمه خشک فراسرد تا نیمه خشک معتدل، اقلیم مدیترانه‌ای فراسرد و سرد و اقلیم نیمه مرطوب فراسرد)، با انتساب متناسب برحسب جمعیت ساکنان روستایی آن‌ها، از هر اقلیم، یک شهرستان به تصادف انتخاب شد و در یکی از اقلیم‌ها که جمعیت ساکنان روستایی آن خیلی زیاد است، دو شهرستان به تصادف انتخاب شد. در مرحله دوم از هر شهرستان با انتساب متناسب تعدادی از بخش‌ها، دهستان‌ها، روستاها و خانوارهای آنها (۱۴۳۰۷ خانوار) به صورت تصادفی انتخاب شدند که از سرپرستان خانوارهای نمونه (۳۸۴ خانوار که از طریق فرمول کوکران محاسبه شد) مصاحبه به عمل آمد (جدول ۲).

جدول ۲. اسامی روستاها و خانوارهای نمونه مورد مطالعه

اقلیم	شهرستان	بخش	دهستان	روستا	جمعیت	خانوار	تعداد نمونه
فراخشک سرد	جلفا	سیه رود	دیزمار غربی	ایری سفلی	۱۹۰۸	۵۰۴	۱۸
				اوشتین	۶۰۳	۱۵۰	۶
	تبریز	مرکزی	آجی‌چای	مایان سفلی	۷۰۸۳	۱۶۹۴	۴۰
				الوار سفلی	۵۹۴۶	۱۶۴۶	۴۱
نیمه خشک فراسرد تا نیمه خشک معتدل	ملکان	مرکزی	میدان‌چای	بیرق	۳۸۵۵	۱۱۱۹	۳۷
				لیقوان	۵۵۲۴	۱۵۵۳	۵۱
	ملکان	مرکزی	گاودول غربی	مبارک‌آباد	۴۱۹۸	۱۱۷۸	۲۰
				تازه‌قلعه	۳۸۲۷	۱۱۱۳	۱۹
	بستان‌آباد	تیکمه‌داش	گاودول مرکزی	آروق	۳۹۰۴	۱۱۴۹	۲۶
				لکدر	۴۶۰۱	۱۳۰۳	۲۹
مدیترانه‌ای فراسرد و سرد	کلیبر	آبش احمد	آبش احمد	نجف تراکمه	۱۴۳۰	۳۴۵	۲۰
				لمه درق	۱۱۴۳	۲۴۲	۱۴
نیمه مرطوب فراسرد	بستان‌آباد	تیکمه‌داش	اوجان شرقی	قره‌بابا	۲۷۲۵	۷۷۰	۱۵
				عباس غربی	الخلج	۲۱۶۴	۵۸۶
مجموع	۵ شهرستان			۱۶ روستا		۳۸۴ خانوار	

مأخذ: Statistical Center of Iran, 2016 و یافته‌های پژوهش

ابزار اصلی گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسش‌نامه بود. روایی پرسش‌نامه به صورت روایی صوری بررسی شد به این صورت که سؤالات پرسش‌نامه پژوهش حاضر از طریق مشاوره با

بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی.....

متخصصان رشته اقتصاد، ترویج و توسعه کشاورزی، بازرگری و تصحیح شد و در نهایت مورد تأیید آنان قرار گرفت. همچنین آزمون پایایی پرسش‌نامه از طریق مطالعه پیشاهنگ با سی نفر از روستاهای خارج از محدوده مطالعه با استفاده از روش آلفای کرونباخ صرفاً برای متغیرهای با مقیاس رتبه‌ای به صورت طیف لیکرت (از ۰/۸۰ تا ۰/۹۶) انجام گرفت (جدول ۳). در این پژوهش جهت بررسی و توصیف ویژگی‌های عمومی پاسخ‌دهندگان از فراوانی، درصد، میانگین و انحراف‌معیار استفاده شد. برآورد مدل تحقیق نیز با بهره‌گیری از تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر با استفاده از نرم افزار SPSS صورت گرفت.

جدول ۳. میزان پایایی متغیرها

متغیرها	ضریب کرونباخ
شاخص‌های کیفیت زندگی روستایی	۰/۸۴۰
میزان پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی	۰/۸۵۹
میزان دسترسی به نهاده‌های کشاورزی	۰/۹۶۱
میزان قدرت خرید نهاده‌های کشاورزی	۰/۸۰۸

مأخذ: یافته‌های پژوهش

متغیرهای مستقل این پژوهش شامل سن (مقیاس نسبی)، میزان تحصیلات سرپرست خانوار (مقیاس نسبی)، تعداد افراد تحصیل کرده در خانوار (مقیاس نسبی)، سابقه سکونت در روستا (مقیاس نسبی)، عدم حمایت فرد از طرف خانوار (طیف لیکرت و سؤالات با مقیاس ترتیبی)، نابرابری و تبعیض اجتماعی (طیف لیکرت و سؤالات با مقیاس ترتیبی)، سرمایه اجتماعی (طیف لیکرت و سؤالات با مقیاس ترتیبی)، میزان پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی (طیف لیکرت و سؤالات با مقیاس ترتیبی)، فاصله روستا از جاده آسفالت مناسب (مقیاس نسبی)، میزان درآمد حاصل از کشاورزی (مقیاس نسبی)، میزان استفاده از اعتبارات و وام‌های کشاورزی (مقیاس نسبی)، میزان دسترسی به نهاده‌های کشاورزی (طیف لیکرت و سؤالات با مقیاس ترتیبی) و قدرت خرید نهاده‌های کشاورزی (طیف لیکرت و سؤالات با مقیاس ترتیبی) هستند. متغیرهای با مقیاس ترتیبی از طریق طیف پنج‌گزینه‌ای (شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵) سنجیده شده‌اند (جدول ۳). همچنین با استفاده از طیف لیکرت با مقیاس ترتیبی، برای هر یک از شاخص‌های کیفیت زندگی روستایی دسترسی و استفاده از: ۱- آب آشامیدنی (Kavianpoor et al., 2019); ۲- غذا و تغذیه (Shahrokhi Sardo et al., 2015); ۳- رفاه و تفریح (Raheli and Sandogi, 2018).

۳- مالکیت (مسکن، زمین کشاورزی، دام، کالاهای بادوام) (Safaei, Faraji Mullaiei, 2010) ;
 ۴- روشنایی و سوخت (Rezvani and Mansourian, 2016; Raheli and Sandogi, 2018);
 ۵- شبکه جمع‌آوری و بهداشتی فاضلاب و زباله (Anbari, Helliwell et al., 2016);
 ۶- سلامت (Raheli and Sandogi, 2018; Epley and Menon, Kavianpoor et al., 2019);
 ۷- امنیت (Faraji Mullaiei, 2010); ۸- استخدام و اشتغال (Shahrokhi Safaei, 2016);
 ۹- آموزش‌های حرفه‌ای، اطلاعات و ارتباطات (Sardo et al., 2015; Kavianpoor et al., 2019);
 ۱۰- مشارکت (Faraji Mullaiei, 2010); ۱۱- آزادی (al., 2016; Raheli and Sandogi, 2018);
 ۱۲- تفریح و اوقات فراغت (Helliwell et al., 2010);
 ۱۳- سطح رضایت روستاییان از آنها (Rezvani and Mansourian, 2008);
 Zielińska-Więczkowska et al., 2011) به‌عنوان متغیر وابسته تعیین شد. فاکتورهای شاخص
 کیفیت زندگی روستایی به‌صورت جدول ۴ آورده شده است که تعریف عملیاتی توصیف‌گرها نیز
 یک‌به‌یک توضیح داده شده است. مجموع ۱۳ طیف لیکرت فوق، متغیر وابسته (کیفیت زندگی
 روستایی) را تعیین می‌کنند.

بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی.....

جدول ۴. فهرست نیازهای انسانی و توصیف گرهای مختلف برای سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی (کل شاخص های کیفیت زندگی روستایی استفاده شده در پژوهش حاضر)

طبقه	قلمرو	توصیف گرها	تعریف عملیاتی توصیف گرها	نحوه سنجش
بهداشت و سلامت	مسکن	کیفیت مسکن/ تعداد اتاق ها نسبت به افراد خانوار/	میزان رضایت از مسکن	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	آب آشامیدنی	تجهیزات و امکانات مسکن	میزان کیفیت آب آشامیدنی	
بهداشت و سلامت	روشنایی	منبع: کیفیت/ کمیت	میزان رضایت از وضعیت روشنایی	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	غذا و تغذیه	منبع: چوب/ نفت/ گاز/ برق	میزان رضایت از وضعیت تغذیه	
بهداشت و سلامت	سوخت برای پخت و پز و گرمایش	مصرف هفتگی گوشت/ مصرف هفتگی میوه و سبزی	میزان رضایت از سوخت برای پخت و پز و گرمایش	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	شبکه جمع آوری و بهداشتی فاضلاب	نوع سوخت/ دسترسی به جایگاه عرضه مواد سوختی	میزان رضایت از وضعیت جمع آوری فاضلاب و دفع زباله	
بهداشت و سلامت	بهداشتی فاضلاب و زباله	امکانات جمع آوری و دفع بهداشتی فاضلاب/ امکانات جمع آوری دفع بهداشتی زباله	میزان رضایت از وضعیت جمع آوری فاضلاب و دفع زباله	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	سطح رضایت	وضعیت مسکن/ امکانات تامین آب آشامیدنی/ وضعیت روشنایی/ وضعیت دسترسی به سوخت/ امکانات جمع آوری فاضلاب و دفع زباله/ وضعیت تغذیه	میزان رضایت از وضعیت مسکن، روشنایی، دسترسی به سوخت، فاضلاب و دفع زباله	
بهداشت و سلامت	سلامت	دسترسی به امکانات بهداشتی/ فاصله تا نزدیکترین مرکز پزشکی/ سلامت جسمی خود و خانواده طی یک سال گذشته	میزان برخورداری از سلامتی در طی یک سال گذشته	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	امنیت	قرار داشتن در محدوده خدماتی پاسگاه پلیس/ میزان وقوع جرم	میزان رضایت از وضعیت امنیت محیط	
بهداشت و سلامت	کشاورزی	وضعیت شغلی/ درآمد ماهیانه/ پایداری و امنیت درآمد	میزان رضایت از وضعیت شغلی و استخدام	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	مالکیت دام	نوع زمین/ مقدار زمین	میزان رضایت از امنیت درآمد	
بهداشت و سلامت	مالکیت کالاهای بادوام	نوع دام/ تعداد دام	میزان رضایت از نوع و تعداد دام	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	سطح رضایت	اتومبیل/ موتورسیکلت/ دوچرخه/ چرخ خیاطی/ تلویزیون/ ویدئو/ جارو برقی/ اجاق گاز	وضعیت رضایت از وسایل نقلیه و برقی	
بهداشت و سلامت	وضعیت امکانات مراقبت سلامت/ وضعیت های شغلی/ وضعیت زمین کشاورزی تحت مالکیت/ وضعیت دام های تحت مالکیت/ وضعیت کالاهای تحت مالکیت	وضعیت امکانات مراقبت سلامت/ وضعیت امنیت/ فرصت های شغلی/ وضعیت زمین کشاورزی تحت مالکیت/ وضعیت دام های تحت مالکیت/ وضعیت کالاهای تحت مالکیت	وضعیت امکانات مراقبت سلامت/ وضعیت امنیت/ فرصت های شغلی/ وضعیت زمین کشاورزی تحت مالکیت/ وضعیت دام های تحت مالکیت/ وضعیت کالاهای تحت مالکیت	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	آموزش های حرفه ای	دسترسی به امکانات آموزش های حرفه ای/ دسترسی افراد تحصیل کرده خانوار به آموزش های حرفه ای / میزان دریافت آموزش های حرفه ای سرپرست خانوار	میزان دسترسی به امکانات آموزشی خانوار و سرپرست خانوار	
بهداشت و سلامت	اطلاعات و ارتباطات	امکانات حمل و نقل عمومی/ نوع راه/ امکانات پستی و مخابراتی/ امکانات رایانه و اینترنت/ کتابخانه عمومی	میزان دسترسی به امکانات اطلاعاتی و ارتباطی	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	مشارکت آزادی	نرخ مشارکت رأی دهندگان	میزان مشارکت رأی دهندگان	
بهداشت و سلامت	تفریح و فراغت	توانایی انتخاب در برخی موارد مهم زندگی مانند ازدواج و انتخاب شغل	میزان آزادی انتخاب همسر و شغل	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	سطح رضایت	توان انجام مسافرت/ دسترسی به امکانات ورزشی/ دسترسی به امکانات فرهنگی و هنری	میزان مسافرت و سفر	
بهداشت و سلامت	وضعیت امکانات آموزشی/ وضعیت مشارکت/ توانایی انتخاب/ دسترسی به امکانات تفریحی	وضعیت امکانات آموزشی/ وضعیت امکانات ارتباطی و اطلاعاتی/ وضعیت مشارکت/ توانایی انتخاب/ دسترسی به امکانات تفریحی	میزان رضایت از امکانات آموزشی، ارتباطی و اطلاعاتی، تفریحی و توانایی انتخاب	طیف لیکرت: گزینه های شامل بسیار کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴، خیلی زیاد ۵
	وضعیت امکانات آموزشی/ وضعیت مشارکت/ توانایی انتخاب/ دسترسی به امکانات تفریحی	وضعیت امکانات آموزشی/ وضعیت امکانات ارتباطی و اطلاعاتی/ وضعیت مشارکت/ توانایی انتخاب/ دسترسی به امکانات تفریحی	میزان رضایت از امکانات آموزشی، ارتباطی و اطلاعاتی، تفریحی و توانایی انتخاب	

ماخذ: Rezvani and Mansourian, 2008

نتایج و بحث

بر اساس نتایج، میانگین سنی پاسخ‌دهندگان ۴۲ سال، جوان‌ترین آنان ۱۵ و مسن‌ترین آنان ۸۰ ساله بودند. میانگین سابقه کار کشاورزی ۲۱ سال بود. میانگین تعداد اعضای خانوار ۶ نفر و تعداد اعضای خانوار بالای ۱۵ سال به طور متوسط ۵ نفر بود که از میان آنان به طور متوسط از هر خانواده ۱ نفر در بخش کشاورزی شاغل بودند. به طور متوسط میانگین سابقه سکونت در روستا ۳۸ سال بود. متوسط تعداد دام سبک ۱۳ رأس و دام سنگین ۳ رأس بود. میانگین سطح زیرکشت اراضی زراعی پاسخگویان ۸/۱۵ هکتار بود که از این میان ۳/۶۷ هکتار آبی و ۴/۴۸ هکتار دیم بود. میانگین قطعات هر فرد ۴/۱۴ هکتار بود. به طور متوسط هر کشاورز علاوه بر اراضی زراعی، دارای ۱/۴۷ هکتار باغ و ۰/۱۶ هکتار قلمستان بود. برخی از روستاها جاده آسفالت نداشتند و شایان ذکر است بسیاری از آنها دارای آسفالت غیرقابل ترمیم بودند؛ به طوری که میانگین فاصله روستاها تا جاده آسفالت مناسب ۱۴ کیلومتر بود. تقریباً ۶۰ درصد از روستاها فاصله کمتر از ۱۰ کیلومتر و ۱۶ درصد آنها فاصله بیش از ۲۰ کیلومتر با جاده آسفالت مناسب داشتند. ۶۶/۷ درصد پاسخ‌دهندگان (سرپرست خانوارها) در روستاهای استان آذربایجان شرقی دارای سطح تحصیلات ابتدایی، ۸۳ درصد مرد و ۷۵ درصد متأهل بودند. همچنین ۴۳ درصد آنان به شغل زراعت، ۱۹/۵ درصد باغداری و ۱۴/۸ به شغل دامپروری مشغول بودند.

وضعیت کیفیت زندگی روستایی در استان آذربایجان شرقی

در تبیین کیفیت زندگی، با توجه به اینکه نمره هر نشانگر در پرسش‌نامه حاضر در دامنه استاندارد بین ۱ تا ۵ و کیفیت زندگی شامل ۱۳ شاخص با دامنه فوق‌الذکر است؛ از این‌رو، نمره استاندارد کیفیت زندگی بین ۱۳ و ۶۵ انتخاب شده است و متوسط آن، ۳۹ در نظر گرفته شده است. بر این اساس، میانگین کیفیت زندگی را در استان و اقلیم‌های آن با متوسط نمره استاندارد مقایسه می‌کنند. در صورتی که میانگین کیفیت زندگی، بیشتر و از نظر آماری تفاوت معنی‌داری با متوسط استاندارد داشته باشد به‌عنوان کیفیت زندگی بالا می‌توان یاد کرد. بنابراین اگر میانگین نمره متغیر کیفیت زندگی به طور معنی‌داری بیشتر از ۳۹ باشد، کیفیت زندگی بالا است و چنانچه میانگین، کمتر از ۳۹ باشد، کیفیت زندگی پایین است. ملاحظه می‌شود که میانگین کیفیت زندگی از متوسط نمره استاندارد (۳۹) کمتر و تفاوت آماری معنی‌داری در سطح ۱ درصد دارد. بر همین اساس می‌توان نتیجه گرفت که کیفیت زندگی روستاییان این استان در همه اقلیم‌ها نسبت به متوسط امتیاز کیفیت زندگی، به طور قابل ملاحظه‌ای در وضعیت پائینی قرار دارند (جدول ۵).

بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی.....

جدول ۵. مقایسه‌ی میانگین نمره متغیر کیفیت زندگی در اقلیم‌های استان با متوسط نمره کیفیت زندگی

سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	آماره t	انحراف معیار	متوسط نمره کیفیت زندگی (۳۹)	تعداد	نمونه	میانگین نمره متغیر
۰/۰۰۰	-۱۰/۰۰۰	-۶۹/۳۵۰	۲/۸۲۶	۲۹/۰۰۰	۳۸۴	۵ شهرستان	کیفیت زندگی روستایی در کل استان
۰/۰۰۰	-۹/۴۱۷	-۱۵/۲۷۳	۲/۸۰۴	۲۹/۲۸۳	۲۴	جلفا	کیفیت زندگی روستایی در اقلیم فراخشک سرد
۰/۰۰۰	-۱۰/۳۲۹	-۶۲/۶۲۹	۲/۸۲۶	۲۸/۶۷۱	۲۸۹	تبریز و ملکان	کیفیت زندگی روستایی در اقلیم نیمه خشک فراسرد تا نیمه خشک معتدل
۰/۰۰۰	-۸/۷۵۰	-۲۱/۷۴۹	۲/۶۶۹	۳۰/۲۵۰	۴۴	کلیبر	کیفیت زندگی روستایی در اقلیم مدیترانه‌ای فراسرد و سرد
۰/۰۰۰	-۹/۰۳۷	-۱۹/۸۸۷	۲/۳۶۱	۲۹/۹۶۳	۲۷	بستان‌آباد	کیفیت زندگی روستایی در اقلیم نیمه مرطوب فراسرد

مأخذ: یافته‌های پژوهش

مقایسه کیفیت زندگی روستایی در اقلیم‌های استان

بر اساس نتایج جدول ۶ بین روستاها با اقلیم‌های مختلف، تفاوت آماری معنی‌داری در سطح ۱ درصد در میانگین کیفیت زندگی وجود دارد. به عبارتی کیفیت زندگی روستاییان هر اقلیم نسبت به روستاییان سایر اقلیم‌ها متفاوت است.

جدول ۶. تجزیه واریانس یک‌طرفه

سطح معنی‌داری	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	منابع
۰/۰۰۱	۵/۷۶۸	۴۴/۳۹۴	۳	۱۳۳/۱۸۲	بین گروه‌های مورد مطالعه
		۷/۶۹۷	۳۸۰	۲۹۲۴/۸۱۸	درون گروه‌های مورد مطالعه
			۳۸۳	۳۰۵۸/۰۰۰	جمع

مأخذ: یافته‌های پژوهش

مقایسه میانگین میزان کیفیت زندگی در بین روستاییان با ۴ اقلیم مختلف زندگی، توسط آزمون دانکن صورت گرفت. چون در این متغیر بزرگی صفت مطلوب است و هر گروهی که میانگین

بزرگتری داشته باشد مقبول واقع می‌شود، لذا باید اذعان نمود که روستاییان با اقلیم «مدیترانه‌ای فراسرد و سرد» میانگین میزان کیفیت زندگی بیشتری داشتند (که فقط کد B دریافت کردند) و روستاییان با اقلیم «نیمه خشک فراسرد تا نیمه خشک معتدل» میانگین میزان کیفیت زندگی کمتری داشتند (که فقط کد A دریافت کردند) (جدول ۷). به عبارت دیگر روستاییانی که در اقلیم «نیمه خشک فراسرد تا نیمه خشک معتدل» زندگی می‌کند با روستاییانی که در اقلیم «مدیترانه‌ای فراسرد و سرد» زندگی می‌کنند، تفاوت معنی‌داری به لحاظ میزان کیفیت زندگی و در سطح ۵ درصد دارند. البته به دلیل مناسب بودن اقلیم مدیترانه‌ای فراسرد و سرد این استان برای تولید محصولات کشاورزی که موجب افزایش عملکرد و درآمد حاصل از محصولات کشاورزی می‌شود روستاییان این اقلیم نسبت به سایر مناطق استان به لحاظ آماری بطور معنی‌داری از کیفیت زندگی بالاتری برخوردار بودند.

جدول ۷. اختلاف میانگین کیفیت زندگی روستاییان بر حسب اقلیم‌های آنان (آزمون دانکن)

کد مطالعه	میانگین	تعداد	گروه‌های مورد
AB	۲۹/۵۸۳	۲۴	کیفیت زندگی روستایی در اقلیم فراخشک سرد
A	۲۸/۶۷۱	۲۸۹	کیفیت زندگی روستایی در اقلیم نیمه‌خشک فراسرد تا نیمه‌خشک معتدل*
B	۳۰/۲۵۰	۴۴	کیفیت زندگی روستایی در اقلیم مدیترانه‌ای فراسرد و سرد*
AB	۲۹/۹۶۳	۲۷	کیفیت زندگی روستایی در اقلیم نیمه‌مرطوب فراسرد
	۳۶/۳۹۱	۳۸۴	جمع

مأخذ: یافته‌های پژوهش

* اختلاف میانگین‌ها در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار شده‌اند.

پیش‌بینی عوامل تبیین‌کننده کیفیت زندگی خانوارهای روستایی استان

پس از بررسی فروض کلاسیک (هم‌خطی، خودهمبستگی، نرمال بودن متغیرها)، به‌منظور به دست آوردن رابطه خطی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته، از تحلیل رگرسیون اینتر استفاده شد که پس از وارد شدن ۱۳ متغیر مستقل (موجود در چارچوب مفهومی) در رگرسیون، پنج متغیر معنی‌دار شده‌اند که عبارتند از: "درآمد حاصل از کشاورزی"، "فاصله روستا از جاده آسفالت مناسب"، "تعداد افراد تحصیل کرده در خانواده"، "میزان تحصیلات سرپرست خانوار" و "میزان پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی". در رگرسیون اینتر، عدد ضریب تعیین تعدیل شده، ۰/۵۰ به دست آمد که نشان می‌دهد ۵۰ متغیر معنی‌دار شده در رگرسیون، ۵۰ درصد از متغیر وابسته (کیفیت زندگی خانوارهای روستایی) را شناسایی و تبیین کرده‌اند (جدول ۸).

بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی.....

جدول ۸. نتایج برآورد رگرسیون

متغیر	ضریب همبستگی با متغیر وابسته	ضریب غیراستاندارد (B)	انحراف معیار	ضریب استاندارد (β)	آماره t
X ₁ درآمد حاصل از کشاورزی	۰/۳۵۶**	۱/۱۹۲*۱۰ ^{-۷}	۰/۰۰۰	۰/۴۰۶	۱۰/۹۲۶**
X ₂ فاصله روستا از جاده آسفالت مناسب	-۰/۲۹۱**	-۰/۰۶۹	۰/۰۰۷	-۰/۳۷۸	-۱۰/۳۰۹**
X ₃ تعداد افراد تحصیل کرده در خانواده	۰/۳۵۸**	۱/۱۶۲	۰/۱۲۰	۰/۳۵۳	۹/۶۹۶**
X ₄ تحصیلات سرپرست خانوار	۰/۲۶۱**	۰/۸۵۹	۰/۰۹۸	۰/۳۲۲	۸/۸۰۲**
X ₅ پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی	۰/۱۴۴**	۰/۰۸۸	۰/۰۱۱	۰/۲۸۹	۷/۷۹۱**
ضریب ثابت		۲۱/۰۰۷	۰/۵۷۱		۳۶/۷۶۸**

Adj. R²=0.500

**معنی‌داری در سطح ۱ درصد

مأخذ: یافته‌های پژوهش

تحلیل تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در استان آذربایجان شرقی

در پژوهش حاضر بر اساس مرور ادبیات انجام‌گرفته و تئوری‌های موجود در این زمینه، به‌منظور دستیابی به تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر متغیر وابسته از تحلیل مسیر استفاده شده است. طبق نتایج حاصل از تحلیل مسیر (جدول ۹)، پنج متغیر مؤثر وارد شده به رگرسیون در پژوهش حاضر علاوه بر اثرات مستقیم بر وضعیت کیفیت زندگی روستایی، دارای اثرات غیرمستقیمی نیز از طریق برخی از این متغیرها بر وضعیت کیفیت زندگی روستایی داشتند. این عوامل مؤثر عبارتند از: X₁ درآمد حاصل از کشاورزی، X₂ فاصله روستا از جاده آسفالت مناسب، X₃ تعداد افراد تحصیل کرده در خانواده، X₄ میزان تحصیلات سرپرست خانوار و X₅ میزان پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی. در جدول ۹، اثر مستقیم متغیرها بر متغیر وابسته را ضرایب استاندارد شده نشان می‌دهند و اثرهای غیرمستقیم نیز از طریق حاصلضرب بین همبستگی دو متغیر و ضرایب استانداردشده متغیر دوم محاسبه شده‌اند.

جدول ۹. اثر متغیرها (مستقیم و غیرمستقیم) بر متغیر وابسته در تحلیل مسیر

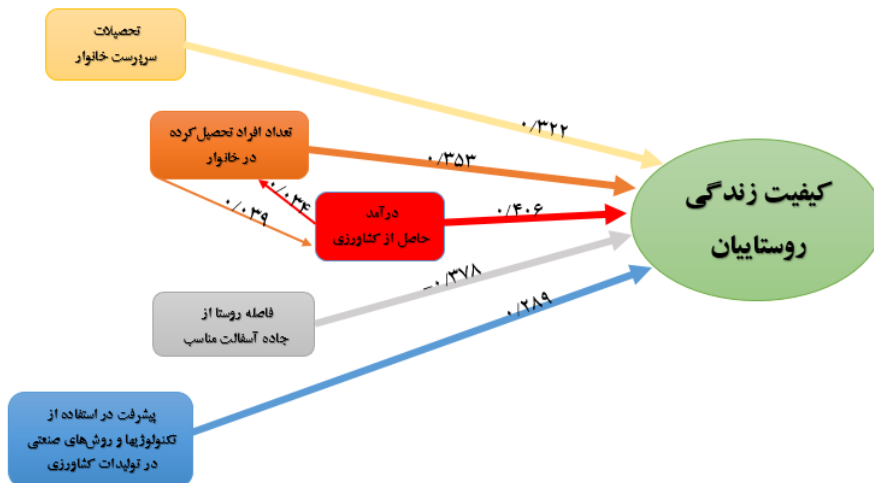
نام متغیر	اثر مستقیم	آماره t	معنی داری سطح	اثر غیرمستقیم از طریق					ضریب همبستگی با متغیر وابسته
				X ₅	X ₄	X ₃	X ₂	X ₁	
X ₁	۰/۴۰۶	۱۰/۹۲۶**	۰/۰۰۰	-	-۰/۰۵۴	۰/۰۳۴**	۰/۰۱۶	-۰/۰۴۶	۰/۳۵۶**
X ₂	-۰/۳۷۸	-۱۰/۳۰۹**	۰/۰۰۰	۰/۰۵۸	-	-۰/۰۰۲	۰/۰۱۶	۰/۰۱۵	-۰/۲۹۱**
X ₃	۰/۳۵۳	۹/۶۹۶**	۰/۰۰۰	۰/۰۳۹**	۰/۰۰۲	-	-۰/۰۲۱	-۰/۰۱۵	۰/۳۵۸**
X ₄	۰/۳۳۲	۸/۸۰۲**	۰/۰۰۰	۰/۰۱۸	-۰/۰۲۰	-۰/۰۲۴	-	-۰/۰۳۵	۰/۲۶۱**
X ₅	۰/۲۸۹	۷/۷۹۱**	۰/۰۰۰	-۰/۰۶۶	-۰/۰۲۰	-۰/۰۲۰	-۰/۰۳۹	-	۰/۱۴۴**

مأخذ: یافته‌های پژوهش **معنی داری در سطح ۱ درصد

مطابق شکل ۲ نتایج تحلیل مسیر نشان داد که برخی از متغیرها علاوه بر اثرات مستقیم (که در شکل با فلش‌های پررنگ نشان داده شده‌اند)، اثرات غیرمستقیم معنی‌داری (که در شکل با فلش‌های کم‌رنگ نشان داده شده‌اند) نیز بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در استان آذربایجان شرقی داشتند (البته اثرات غیرمستقیمی که معنی‌دار نشده بودند در شکل نشان داده نشده‌اند). رتبه‌بندی متغیرهای درون معادله نشان داد که متغیر «درآمد حاصل از کشاورزی» بیشترین اثر مستقیم و مثبت را بر متغیر وابسته دارد. درآمد حاصل از کشاورزی مثل سایر درآمدهای دیگر موجب افزایش کیفیت زندگی خانوارهای روستایی می‌شود به این معنی که با افزایش درآمد، قدرت خرید نیازهای زندگی افزوده می‌شود و باعث افزایش رفاه خانوار خواهد شد. این متغیر علاوه بر اثر مستقیم و معنی‌دار، از طریق متغیر «تعداد افراد تحصیل کرده در خانواده» تأثیر غیرمستقیم مثبت و معنی‌داری نیز بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی گذاشته است ($p < 0.01$). معمولاً خانوارهای پردرآمد روستایی با به کار گرفتن کارگرهای فصلی نیازی به کار فرزندان نداشته و آنان را تشویق به تحصیل حتی در سطح آموزش عالی می‌نمایند. از این رو، در خانوارهای پردرآمد معمولاً تعداد فرزندان تحصیل کرده بیشتر هستند. بنابراین افزایش درآمد حاصل از کشاورزی خانوار از طریق افزایش تعداد فرزندان تحصیل کرده به طور غیرمستقیم می‌تواند در افزایش کیفیت زندگی خانوارهای روستایی مؤثر باشد.

متغیر «فاصله روستا از جاده آسفالت مناسب» بیشترین اثر مستقیم و منفی بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی دارد. به این معنی که روستاهای با فاصله بیشتر از جاده آسفالت مناسب، از دسترسی کمتری به امکانات و رفاه زندگی بهره‌مندند؛ چرا که از امکانات تردد و حمل و نقل کمتری برخوردار هستند.

سومین متغیر که بیشترین اثر مستقیم و مثبتی بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی دارد، متغیر «تعداد افراد تحصیل کرده در خانواده» است. این متغیر از طریق متغیر «درآمد حاصل از کشاورزی» تأثیر غیرمستقیم مثبت و معنی‌داری نیز بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی گذاشته است ($p < 0.01$). معمولاً افراد با تحصیلات بالاتر، بهتر می‌توانند شغل‌های جانبی فراهم نمایند و از این طریق بر درآمدهای خانوار افزوده و رفاه بیشتری را برای خانوار به ارمغان آورند. چهارمین متغیری که اثر مستقیم و مثبتی بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی دارد، متغیر «میزان تحصیلات سرپرست خانوار» است. به این معنی که روستاییان با تحصیلات بالاتر با استفاده از محتوای کلاس‌های آموزشی، بهتر می‌توانند کشاورزی خود را رونق داده و از این طریق، رفاه بیشتری برای خانوار خویش تأمین کرده و کیفیت زندگی خانوار را افزایش دهند. آخرین متغیری که اثر مستقیم و مثبتی بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی دارد، «میزان پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی» است. استفاده از مکانیزاسیون و روش‌های صنعتی پیشرفته در فرایند تولید محصولات کشاورزی موجب کاهش هزینه‌های تولید، افزایش بهره‌وری و سودآوری بیشتر فعالیت‌های کشاورزی می‌شود. از این‌رو، متغیر «میزان پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی» با رونق بخشیدن به توسعه کشاورزی و افزایش درآمد روستاییان می‌تواند بر رفاه و کیفیت زندگی خانوار مؤثر باشد.

شکل ۲. ضرایب مدل تحلیل مسیر

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پس از تلفیق شاخص‌های ذهنی و عینی کیفیت زندگی خانوارهای روستایی و سنجش، ارزیابی، مقایسه و نتیجه‌گیری آن در اقلیم‌های مناطق روستایی استان آذربایجان شرقی به‌عنوان کاری که تا به حال انجام نگرفته بود، می‌توان با توجه به نتایج رگرسیون اینتر، اعلام کرد که مهم‌ترین متغیر مؤثر بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی استان، «میزان درآمد حاصل از کشاورزی» است که این یافته همراه با نتایج لی (Lee, 2008) است. درآمد حاصل از فروش محصولات کشاورزی به‌عنوان درآمد عمده روستاییان بیش از سایر عوامل مؤثر، از طریق افزایش برخورداری از شاخص‌های کیفیت زندگی مثل دسترسی و استفاده از آب، غذا، روشنایی و دیگر شاخص‌ها، کیفیت زندگی خانوارهای روستایی را به طور مستقیم و همچنین از طریق افزایش دسترسی و استفاده از امکانات آموزشی وزارت آموزش و پرورش و آموزش عالی و افزایش تعداد افراد تحصیل کرده در خانوار، کیفیت زندگی خانوارهای روستایی را به طور غیرمستقیم تحت تأثیر قرار داده است.

با توجه به نتایج رگرسیون، دومین متغیر مهمی که در معادله رگرسیون وارد شده است، «فاصله روستا از جاده آسفالت مناسب» است که همسو با نتایج گرگیک و همکاران (Grgic et al., 2010) است. حمل و نقل علاوه بر اینکه یکی از ضروریات اساسی توسعه کشاورزی است، بلکه روستاییان با دارا بودن جاده‌های آسفالت گسترده‌تر، از دسترسی و استفاده بیشتر و سریعتر مواد غذایی، خدمات بهداشتی، درمان، آموزش، شبکه جمع‌آوری زباله و امکانات ورزشی و تفریحی، بهره‌مند می‌شوند که از این طریق به طور مستقیم در افزایش کیفیت زندگی روستاییان تأثیر زیادی دارد. از این رو، توصیه می‌شود، وزارت راه و ترابری نسبت به بهبود روند اجرای طرح‌های جاده‌سازی در روستاهای این استان به‌مانند فعالیت‌های عمرانی جهاد سازندگی در سال ۱۳۵۸، اقدام و پیگیری نماید.

با توجه به نتایج رگرسیون، سومین متغیر مهمی که در معادله رگرسیون وارد شده است نیز مانند دومین متغیر ذکر شده تأثیر زیادی بر متغیر وابسته داشته که عبارت از «تعداد افراد تحصیل کرده در خانواده» هست که همراستا با نتایج سینتیا و پاملا (Cynthia and Pamela, 2003) است. چهارمین متغیر مهمی که در معادله رگرسیون وارد شده است، «میزان تحصیلات سرپرست خانوار» است که بعد از متغیر «تعداد افراد تحصیل کرده در خانواده» بیشترین تأثیر مثبت را در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی دارد که همراستا با نتایج رضوانی و منصوریان (Rezvani and Mansourian, 2008) است. تحصیلات بالای اعضای خانوار می‌تواند تأثیر زیادی در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و اجتماعی خانوار داشته باشد که از طریق افزایش قدرت و توان اخذ مهارت‌های حرفه‌ای و افزایش

توانمندی و ارتباطات اعضای خانوار جهت اخذ اطلاعات لازم به منظور دسترسی به خدمات بهداشت، درمان، سلامت، ورزش، تفریح، استخدام، اشتغال، امنیت، مشارکت، آزادی و آموزش‌های فنی به طور مستقیم و از طریق افزایش درآمد حاصل از فعالیت‌های کشاورزی به طور غیرمستقیم تأثیر زیادی در افزایش کیفیت زندگی روستاییان دارد. بنابراین، توصیه می‌شود وزارت آموزش و پرورش و آموزش عالی نسبت به اجرای طرح‌های مؤثر سوادآموزی و افزایش امکانات آموزشی در تمامی مقاطع در روستاهای استان اقدام نمایند.

با توجه به نتایج رگرسیون، آخرین متغیر مهم وارد شده به معادله رگرسیون، «میزان پیشرفت در استفاده از تکنولوژی‌ها و روش‌های صنعتی در تولیدات کشاورزی» است. به این معنی که هرچه کشاورزی صنعتی‌تر شود میزان کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در همان منطقه به لحاظ آماری به طور قابل ملاحظه و معنی‌داری بیشتر شده است که نشان‌دهنده تأثیر صنعتی‌شدن کشاورزی بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی است که این یافته همسو با نتایج سپهوند و همکاران (Sepahvand et al., 2014) است. صنعتی‌شدن روند تولید محصولات کشاورزی، موجب کاهش هزینه‌های تولید و نهایتاً افزایش سود حاصل از سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی می‌شود. از این رو، این امر به طور مستقیم موجب رفاه و بهبود شاخص‌های کیفیت زندگی روستاییان، به‌ویژه دسترسی بیشتر به مواد غذایی می‌شود، لذا توصیه می‌شود سازمان تعاون روستایی کشور در جوامع روستایی نسبت به تشکیل و احیای بنگاه‌ها و تعاونی‌های توسعه مکانیزاسیون کشاورزی اقدام و پیگیری نماید. سخن آخر اینکه سازمان‌های مرتبط در وزارت جهاد کشاورزی با ایجاد زمینه‌های لازم به منظور گذار از کشاورزی سنتی به صنعتی در بسیاری از روستاهای سنتی استان جهت استفاده از ماشین‌آلات مدرن برای مکانیزه‌شدن کشاورزی، استفاده از روش‌های مختلف آبیاری تحت فشار و همچنین جهت احداث صنایع کشاورزی، مرغداری‌ها و دامداری‌های صنعتی به صورت کشت و صنعت کوچک مقیاس و نهایتاً با پرداخت وام‌های بلندمدت، کم‌بهره و نظارت‌شده، می‌توانند در توسعه بخش کشاورزی منطقه نقش اساسی داشته باشند.

سپاسگزاری

این مقاله از طرح تحقیقاتی که با بودجه پژوهشی و حمایت مالی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز به انجام رسیده استخراج شده است. بدین وسیله از معاونت پژوهشی این دانشگاه قدردانی می‌شود.

منابع

1. Aazami, M., Hashemi Amin, N. and Soroushmehr, H. (2018). A survey on food insecurity of rural households and factors affecting it in Khuzestan province of Iran: A case study of Bostan sub-district. *Village and Development*, 20(4): 73-94. (Persian)
2. Alborz, A. (2017). The nature of quality of life: A conceptual model to inform assessment. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 14(1): 15-30. <https://doi.org/10.1111/jppi.12225>
3. Allen, J., Voget, R. and Cordes, S. (2002). Quality of life in rural Nebraska: Trends and changes. Institute of Agriculture and Natural Resources Publications.
4. Amelia, B. (2017). How can we apply the models of the quality of life and the quality of life management in an economy based on knowledge? *Economic Research*, 30(1): 629-646. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2017.1314821>
5. Anbari, M. (2010). Study of quality of life developments in Iran (1986 to 2006). *Rural Development Quarterly*, 1(2): 149-181. (Persian)
6. Ardestani, L., Choobchian, S., Sadighi, H., Azadi, H., Viira, A. H., Tanaskovik, V. and Kurban, A. (2021). Investigating subjective and objective quality of life in rural areas: The case of Tehran province in Iran. *Applied Research in Quality of Life*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s11482-020-09897-0>
7. Ashing-Giwa, K.T. and Lim, J. (2008). Predicting health-related quality of life: Testing the contextual model using structural equation modeling. *Applied Research in Quality of Life*, 3: 215-230. <https://doi.org/10.1007/s11482-009-9057-y>
8. Bayoumi, M.M. (2018). Life style modification toward improving quality of life and effects on caregivers' burden: Development of new nursing theory. *Annals of Nursing and Primary Care*, 1(1): 1007.
9. Bukenya, J., Gebremedhin, T.X. and Schaeffer, P. (2003). Analysis of quality of life rural development: Evidence from West Virginia data. *Growth and Change*, 34(2): 202-218.
10. Cubbin, C., Pollack, C., Flaherty, B., Hayward, M., Sania, A., Vallone, D. and Braveman, P. (2011). Assessing alternative measures of wealth in health research. *American Journal of Public Health*, 101: 939-950.
11. Cynthia, R.K. and Pamela, S.H. (2003). Quality of life: From nursing and patient perspectives: Theory, research, practice. Jones and Bartlett Publications.

12. Epley, D. and Menon, M. (2007). A method of assembling cross-sectional indicators in to community quality of life. *Social Indicators Research*, 88: 281-296.
13. Faraji Mullaei, A. (2010). An analysis of the concept of urban quality of life. Proceedings of Second Student Conference of Geography Students . (Persian)
14. Ganji, A., Safavi, M., Nouraei, M., Naseri Moghadam, S., Meraat, S., Vahedi, H. and Malekzadeh, R. (2006). Prevalence of various gastrointestinal and liver diseases in several referral centers in Tehran from 2001-2005. *Digestion*, 11(1): 33-38. (Persian)
15. García-Grau, P., McWilliam, R.A., Martínez-Rico, G. and Grau-Sevilla, M.D. (2018). Factor structure and internal consistency of a Spanish version of the family quality of life (FaQoL). *Applied Research in Quality of Life*, 13: 385-398. <https://doi.org/10.1007/s11482-017-9530-y>
16. Grgic, I., Zimbek, T., Tratnik, M., Markovina, J. and Juracak, J. (2010). Quality of life in rural areas of croatio: To stay or to leave. *African Journal of Agricultural Research*, 5(8): 653-660.
17. Gupta, S. (2015). Modeling regional disparities for a balanced quality of life and apportioning public funding: A graph theoretical approach. *Applied Research in Quality of Life*, 10: 473-493. <https://doi.org/10.1007/s11482-014-9327-1>
18. Hammer, J. and Spears, D. (2016). Village sanitation and child health: Effects and external validity in a randomized field experiment in rural India. *Journal of health economics*, 48: 135-148.
19. Harirchi, A.M., Mirzaei, K. and Jahromi Vamkani, A. (2009). How of status the quality of life of the citizens of the new city of Pardis 2009. *Social Research Quarterly*, 2(4): 89-110. (Persian)
20. Helliwell, J., Layard, R. and Sachs, J. (2016). World happiness report 2016. Sustainable Development Solutions Network Publications.
21. Henriques, A., Silva, S., Severo, M., Fraga, S. and Barros, H. (2020). Socioeconomic position and quality of life among older people: The mediating role of social support. *Preventive Medicine*, 135: 106073. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2020.106073>
22. Joshi, M.R. (2020). Factors determining quality of life of elderly people in rural Nepal. *The Journal of Gerontology and Geriatrics Research*, 9: 510. <https://doi.org/10.35248/2167-0374.20.9.510>
23. Kavianpoor, A.H., Barani, H., Sepehri, A., Bahremand, A. and Moradi, H.R. (2019). Climate change impact on quality of life indicators of

- pastoralists (Case study: Rangelands of Haraz river basin, Mazandaran province, Iran). *Journal of Rangeland Science*, 9(1): 24-38.
24. Kemp, I., Van, K., Leidelmeijer, K., Marsman, G. and De-Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and concepts; a literature study. *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2): 5-18.
 25. Khaje-shahkoochi, A. and Minaee, F. (2014). Comparative study of quality of life in the tourism and non-tourism cities: A case study of Shandiz and Chenavan. *Journal Tourism Planning and Development*, 3(10): 49-64.
 26. Lee, Y.J. (2008). Subjective quality of life measurement in Taipei. *Building and Environment*, 43(7): 1205-1215.
 27. Malkina-Pykh, I.G. and Pykh, Y.A. (2008). Quality of life indicators at different scales: Theoretical background. *Ecological Indicators*, 8(6): 854-862.
 28. Mehran, N., Bolhari, J., Asgharnejhad Farid, E.A. and Miri, M.R. (2004). Psychosocial characteristics of suicide bombers compared to ordinary people in Birjand. *Scientific Journal of Birjand University of Medical Sciences*, 11(3): 22-28. (Persian)
 29. Mokhtari, M. and Nazari, J. (2010). Sociology of quality of life. Sociologists Publications. (Persian)
 30. Montazeri, A., Mousavi, S.J., Omidvari, S., Tavousi, M., Hashemi, A. and Rostami, T. (2013). Depression in Iran: A systematic review of the literature (2000-2010). *Payesh*, 12(6): 567-594. (Persian)
 31. Murid Sadat, P., Zare Khalili, M. and Farhadi, V.A. (2017). The position of social capital in the sustainable development of rural settlements (Case study: Beyza section, Sepidan county). *Earth Knowledge Research*, 8(29): 55-74. (Persian)
 32. Nazari, M., Forouzani, M., Yazdanpanah, M. and Baradaran, M. (2017). Explaining the livelihood security of farmers in dusty conditions in Shush County. *Journal of Agricultural Extension and Education Sciences*, 13(2): 153-169. (Persian)
 33. Noroozi, M. and Hayati, D. (2015). Structures affecting sustainable rural livelihood from the perspective of farmers in Kermanshah province. *Journal of Agricultural Extension and Education Sciences*, 11(1): 127-144. (Persian)
 34. Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing-a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2): 19-30.

35. Pal, A.K. and Kumar, U.C. (2005). Quality of life concept for the evaluation of societal development of rural community in west Bangal, India. *Journal Rural Development*, 15: 302-317.
36. Pieper, R., Karvonen, S. and Vaarama, M. (2019). The SOLA model: A theory-based approach to social quality and social sustainability. *Social Indicators Research*, 146: 553-580. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02127-7>
37. Pourtaheri, M., Rokneddin Eftekhari, A.R. and Fatahi, A. (2011). Assessment quality of life (QLA) in rural areas (Case study: Northern Khâvé village, Lorestan province). *Human Geography Research Quarterly*, 43(76): 13-31. (Persian)
38. Raheli, H. and Sandogi, E. (2018). The effect of consumer quality of life on the intention of buying organic cucumbers in Tabriz City. *Journal of Agricultural Economics and Development*, 49(2): 279-291. (Persian)
39. Rezvani, M.R. and Farhadi, S. (2010). Rural geography (Processes, reactions and experiences of rural reconstruction). University of Tehran Publications. (Persian)
40. Rezvani, M. R. and Mansourian, H. (2008). Assessing the quality of life: A review of concepts, indices and models, and presentation of a proposed model for rural areas. *Quarterly Journal of Village and Development*, 11(3): 1-26. (Persian)
41. Rezvani, M.R., Motkan, E.A., Mansoorian, H. and Sattari, M.H. (2009). Development and measurement of urban quality of life indicators (Case study: Noorabad city, Lorestan province). *Journal of Urban and Regional Studies and Research*, 1(2): 87-110. (Persian)
42. Safaei, M. J. (2016). An analytical study on the rural village satisfaction rate from educational services case study: Senkhuvast section of Jajarm County. *Journal of Islamic Humanities*, 10: 221-231. (Persian)
43. Sasanpour, F. and Rezaei, N. (2019). Analysis of quality of life in the counties of East Azerbaijan province. 14th Congress of the Geographical Association of Iran, Tehran. (Persian)
44. Sepahvand, A., Esfandiari, S. and Mehrabi Boshir Abadi, H. (2014). Investigating the effect of agricultural mechanization on food security of urban households in Iran. *Economic Development Research Quarterly*, (15): 115-129. (Persian)
45. Shahrokhi Sardo, S., Nouripour, M. and Pedram, P. (2015). Evaluation of quality of life in rural areas using numerical taxonomy (Case study: Esfandegh rural district, Jiroft County). *Journal of Agricultural Extension and Education Sciences*, 11(2): 31-47. (Persian)

46. Soroush Mehr, H., Azami, M., Mehregan, N. and Yaghoubi Farani, A. (2018). The role of government investments on the quality of sustainable rural life. *Journal of Rural Research and Planning*, (22): 62-77. (Persian)
47. Statistical Center of Iran (2016). Survey and analysis of demographic characteristics of the country and provinces based on the general population and housing census 2016. Available at: www.amar.org.ir. (Persian)
48. Statistical Center of Iran (2019). Statistical yearbook of the country. Available at: www.amar.org.ir. (Persian)
49. Ward, M., McGarrigle, C.A., Carey, D. and Kenny, R.A. (2020). Social capital and quality of life among urban and rural older adults. Quantitative findings from the Irish longitudinal study on ageing. *Applied Research in Quality of Life*. <https://doi.org/10.1007/s11482-020-09820-7>
50. World Bank. (2019). Prevalence of undernourishment (Percentage of population)-Iran, Islamic Rep. The World Bank Data Base. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SN.ITK.DEF.ZS?locations=IR>
51. Xie, F., Zheng, H., Huang, L., Yuan, Z. and Lu, Y. (2019). Social capital associated with quality of life among people living with HIV/AIDS in Nanchang, China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(2): 276.
52. Zamani, S. E. and Farahmand, S. (2013). The effect of urban development indicators on quality of life in Iranian provinces. Fifth Conference on Urban Planning and Management, Mashhad. (Persian)
53. Zielińska-Więczkowska, H., Kędziora-Kornatowska, K. and Ciemnoczołowski, W. (2011). Evaluation of quality of life (QoL) of students of the University of Third Age (U3A) on the basis of socio-demographic factors and health status. *Archives of gerontology and geriatrics*, 53(2): 198-202.